

Розділ 8. Економічна безпека держави та суб'єктів господарської діяльності

УДК 330.3 : 331.5

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА СТАБІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ: КОНТЕКСТ БЕЗПЕКИ

Терон І.В.

*к.е.н., ст.наук.співр., пров.наук.співр. відділу проблем формування соціального капіталу, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України,
м.Київ, бульвар Тараса Шевченка, 62, 02000, Україна
тел.: (044)-486-62-37, e-mail.: irinat@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2492-2515, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-170-175>*

EFFECT OF SOCIAL CAPITAL ON STABILITY OF LABOR MARKET DEVELOPMENT : SECURITY ASPECT

I. Teron

*Candidate of economic sciences, senior researcher, leading researcher in department of problems of social capital formation, M.M. V. Ptukha institute of demography and social studies, National Academy of sciences,
Kyiv, bulv. Tarasa Shevchenka, 62, 02000, Ukraine
тел.: (044)-486-62-37, e-mail.: irinat@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2492-2515, DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-170-175>*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сутності впливу соціального капіталу на стабільність розвитку ринку праці поселень та економічну безпеку держави. Визначено, що соціальний капітал є важливим невикористаним резервом забезпечення стабільного розвитку ринку праці, високих стандартів якості трудового життя та соціальної напруженості в країні. Сформульовано визначення соціального капіталу та його структурні аспекти, які формують основу для виконання їхніх конкретних практичних функцій у контексті подолання загроз національній економічній безпеці. Викладено методичну схему дослідження впливу соціального капіталу на функціонування ринку праці та динаміку його розвитку. Визначено аспекти наукового аналізу соціально-трудоових ефектів соціального капіталу у контексті дотримання економічної безпеки країни. Для упередження і мінімізації загроз національній економічній безпеці необхідно забезпечити оцінку узгодженого впливу соціального капіталу та світових мегатрендів, інновацізації, соціалізації, інформатизації та фінансизації на ринок праці; з'ясування напрямів структурно-динамічного впливу компонент впливу соціального капіталу на якість та темпи розвитку ринку праці. Здійснено акцент на виявленні особливостей і тенденцій розвитку ринку праці країни під впливом соціального капіталу; з'ясування загроз для збалансованості соціальних та економічних інтересів учасників соціально-трудоових відносин; виявлення компенсаційних ресурсів, потенційних можливостей наявного соціального капіталу; обґрунтування імперативів та механізмів формування продуктивного соціального капіталу як умови стабільного соціально орієнтованого розвитку ринку праці. Показано, що використання даної схеми забезпечить надійність прогностичного оцінювання ринку праці країни та її регіонів з позицій національної безпеки та конкурентоспроможності і стабільності розвитку національної економіки.

Ключові слова: соціальний капітал, ринок праці, стабільність розвитку, динаміка розвитку, економічна безпека

Формули: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 9

Annotation. The article is devoted to the study of the essence impact of social capital on the stability of the development labor market settlements and on economical safety of country. It has been determined that social capital is an important untapped reserve for ensuring a stable development of the labor market, high standards of quality of working life and social tension in the country. It was been formulated definition of social capital and its structural aspects, which form the basis for their specific practical functions realization in the context of overcoming the threats to national economic security. The methodical study scheme of the influence of social capital on the functioning on the labor market and the dynamics of development are described. As an important aspects of scientific analysis are defined: assessment of the coordinated impact of social capital and global megatrends, innovation, socialization, informatization and financing, on the labor market; elucidation of the directions of structural and dynamic influence of components of the influence of social capital on the quality labor market development. It has been accented on identification detection of the features

and trends of the country's labor market development under the influence of social capital; identification of threats for balancing the social and economic interests of the participants in the social-labor relations; identification of compensatory resources, potential opportunities, available social capital; substantiation of imperatives and mechanisms of formation of productive social capital as a condition of stable socially oriented development of the labor market. It is shown that the use of this scheme in turn will ensure the reliability of the forecast assessment of the labor market from the point of view of national security and competitiveness and stability of the national economy development.

Key words: social capital, labor market, dynamics of development, stability of development, economic security
Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 0, bibl.: 9

Постановка проблеми. Особливості й виклики євроінтеграційних процесів в умовах чинної політико-економічної нестабільності актуалізують питання пошуку резервів відновлення та зміцнення безпеки усіх секторів і сегментів економіки на принципово новій продуктивній платформі. Стратегії розвитку країни та програми реформ, в основі яких – традиційні інструменти та засоби їх обґрунтування та реалізації, примножені на нові дисфункції управління, за нових викликів і загроз вже не спроможні забезпечити досягнення поставлених цілей сталої позитивної динаміки людського розвитку та економічного піднесення. Насамперед це стосується сфери зайнятості, яка зазнала системних структурно-функціональних диспропорцій: знизився рівень трудових доходів; зросли масштаби і тривалість безробіття; відбулося згортання регіональних мереж інтелектомістких робочих місць, посилюються загрози дефіциту довіри у соціально-трудових відносинах, опортуністичні практики стали звичайним явищем в усіх секторах економіки, висококваліфікована робоча сила, поповнила міграційні потоки до високорозвинених країн ЄС, де українським працівникам пропонують достойні умови праці та якість трудового життя. Негативна синергія таких дестабілізуючих тенденцій, примножена на посилення регіональних диспропорцій ринку праці в свою чергу генерує новий пласт загроз та ризиків економічній безпеці країни. Доречно навести точку зору академіка Е. Лібанової, за якою криза має не фінансово-економічний, а системний характер, і її коріння криється в загальних суспільних негараздах, зокрема в тотальній недовірі, яка панує в сучасному світі, її

подолання пов'язане із модернізацією всього суспільства [1]. Відтак соціальний капітал є тією невикористаною соціальною детермінантою розвитку ринку праці, дослідження якого вимагають своєї актуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальний капітал як складний соціальний та економічний феномен залучає увагу дослідників упродовж століття, від початку його введення у науковий обіг Л. Ханіфаном. Наявну теоретичну основу вивчення соціального капіталу заклали праці Р. Патнема, Ф. Фукуями, П. Бурдьє, Д. Коулмана, Г. Лоурі, В. Радаєва, Л.Ханіфан, В. Геєця, О. Грішнкової, І. Петрової та інших. Прикладні аспекти дослідження конкретних напрямів впливу соціального капіталу на економічне й суспільне життя наведено в публікаціях Р. Д.Патнема та Дж. Ф. Хеллівела, С.Дьянкова, Ед.Глейзера, Р. Ла Порта, Ф.Лорес-де-Сіланеса та А. Шлейфера, Дж. Темпла і П. Джонсона, Г.Бражник, Н.Левчук. Однак, за наявності значного наробку, є слушним висновок Д. Нараян і М. Вулкока щодо донині невисокої точності оцінки соціального капіталу [10]. Однак наукова джерельна база не пропонує теоретичних та методичних розробок щодо з'ясування впливу соціального капіталу на динаміку функціонування ринку праці у контексті забезпечення економічної безпеки країни .

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є формулювання методичної послідовності та етапності дослідження впливу соціального капіталу на функціонування ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїй роботі ми виходимо з розуміння феномену соціального

капіталу, як сукупності реальних/потенційних ресурсів, які накопичуються і відтворюються у певної соціальної групи [3], – суб'єкта ринку праці, за умови прийняття суб'єктом спільних цінностей, дотримання значимих для взаємодії норм, забезпечуючи конвертацію встановленої взаємної довіри у практики досягнення життєвих цілей та безпечності свого функціонування. Соціально-економічний феномен соціального капіталу (далі по тексту – СК) як ресурсу суб'єктів ринку праці можна охарактеризувати через такі аспекти [4]:

- мультифункціональність структури, потенціал інституційних одиниць якої — індивідуальних і колективних членів цієї групи – визначає величину синергії цього ресурсу;

- групова динаміка його генерування і циркуляції визначається щільністю внутрішньогрупових комунікацій та стійкістю мережі інституціоналізованих зв'язків або відносин взаємного визнання;

- «абонемент» члена групи на користування СК, його конвертацію в інші види капіталу та рівень отриманої ренти залежить від інтенсивності та реципрокності взаємодії цього агента з іншими членами групи.

У наведеному проявляються властивості соціального капіталу, спроможні сприяти економічній безпеці країни: нагромадження в певних мережах соціальних зв'язків як засобу подолання дефіциту ресурсів; динамічної конвертації задля оптимізації процесів економічних реформ та отримання бажаних їх результатів; стабілізуючий потенціал функціонування неекономічних механізмів конкуренції і координації ринкової взаємодії суб'єктів ринку праці; соціальні зв'язки задля упередження випадків опортуністичної поведінки економічних агентів та мінімізації ризиків і загроз відновлення суспільних дисбалансів; капіталізації та прибутковості (економія трансакційних витрат в процесі реалізації індивідуальних соціальних та економічних

інтересів тощо). Наша наукова позиція полягає в тому, що методична схема аналізу впливу соціального капіталу на динаміку розвитку і функціонування ринку праці за різних соціально-економічних умов забезпечення економічної безпеки країни має охопити усі його площини і аспекти, з урахуванням напрямів розвитку адміністративно-територіальної реформи і в цілому трансформаційних процесів в економіці, дії та важелів соціальної політики, які впливають на сферу формування соціального капіталу, визначаючи тип і динаміку розвитку ринку праці України.

Запропонована нами методична послідовність аналізу формування соціального капіталу включає наступні етапи (рис.1).

Торкаючись методичних аспектів дослідження, варто враховувати вплив новітніх мегатрендів світового розвитку, а також специфічних трендів національного розвитку, зокрема:

- глобалізацію й євроінтеграцію, які прискорюють міграцію української робочої сили, спроможну загострити питання належного трудоресурсного забезпечення економіки та розмивання усталеного соціального капіталу. Ймовірним позитивним ефектом цих процесів може стати посилення соціально-економічної асиметрії у регіональному розвитку за рахунок різноспрямованої динаміки трансформації ринку праці тих територій, що є більш потужними у соціально-трудоному аспекті й забезпечені регіональною рентою від сприятливого територіального розташування;

- децентралізацію, яка обмежує напрями впливу держави на суспільство, конвертуючи цей вплив у механізми саморегуляції, та передбачає передання низки повноважень та функцій центральних органів влади органам місцевого самоврядування; це створює основи для більш повного забезпечення потреб та інтересів і вимог місцевих спільнот в площині соціального розвитку;

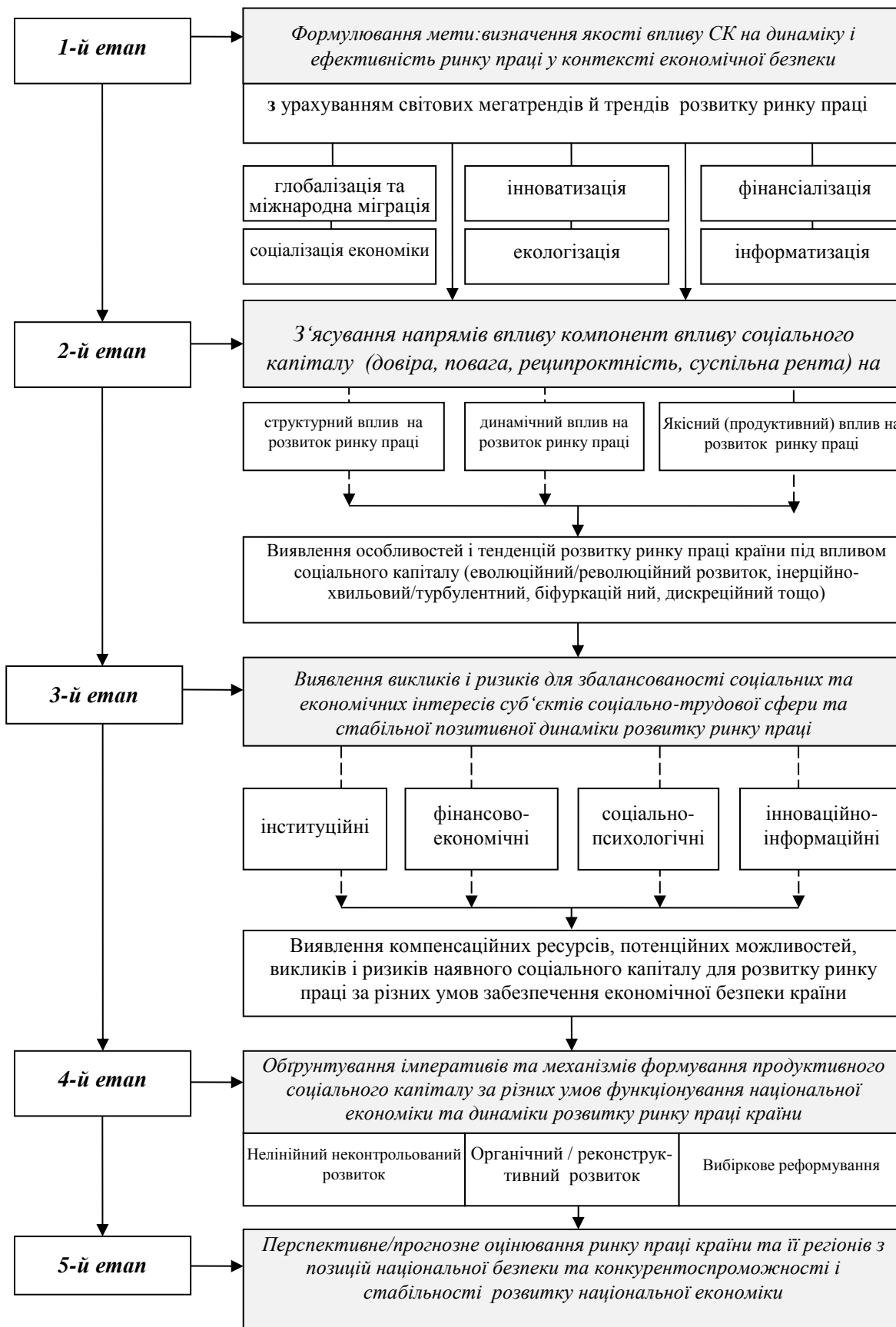

Рис. 1. Методична схема дослідження впливу соціального капіталу на розвиток та динаміку функціонування ринку праці у контексті забезпечення економічної безпеки країни

- фінансіалізацію, що призводить до зростання майнової нерівності населення, неефективного розподілу фінансових ресурсів на потреби регулювання сфери зайнятості та її модернізації, занепаду реального сектору та його соціального сегмента, посилення ризиків банкрутств суб'єктів господарювання, соціальної дестабілізації регіонального розвитку тощо;

- соціалізацію як поглиблення суспільного характеру взаємодії соціальних груп у сфері праці та посилення щільності зв'язку між окремими індивідами – суб'єктами розвитку ринку праці та суспільством, формування продуктивного соціального капіталу на основі: якісної трансформації інституційних умов взаємодії основних суб'єктів в усіх сегментах ринку праці, гуманізацію систем виробництва та організації праці, переорієнтації управлінських механізмів на гармонійний розвиток робочої сили, оптимізацію індивідуальних та колективних інтересів через інститути соціального партнерства, соціальної відповідальності; змін у якості трудового життя, що активізує і оздоровить соціальну конкуренцію на рівні суб'єктів господарювання та сприятиме формуванню відкритого соціального капіталу у відносинах наймані працівники – роботодавці - держава;

- екологізацію трудової діяльності на інноваційних принципах задля ефективного відтворення середовища праці та життєдіяльності людини в цілому як важливої умови інклюзивного розвитку економіки та її безпеки;

- інформатизацію як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, науково-технічних, виробничо-економічних аспектів розвитку ринку праці на основі створення, запровадження, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій.

Висновки. Безперечно, що соціальний капітал є потужним драйвером трансформаційних перетворень, стабільної динаміки розвитку ринку праці і

економічної безпеки країни в цілому. Подальші дослідження без пекових і соціально-трудоових ефектів соціального капіталу мають також передбачати з'ясування латентних факторів цього впливу та їх структури, зумовивши, серед іншого, отримання таких результатів: оцінку якості функціонування соціальних мереж з позицій їх впливу на рівень та якість задоволення соціальних та економічних інтересів суб'єктів розвитку ринку праці країни та її регіонів; визначення ймовірного відхилення траєкторій розвитку ринку праці від оптимальних параметрів та, зокрема, їх гранично допустимих значень під впливом деструктивного типу соціального капіталу; обґрунтування механізмів та інструментів формування продуктивного соціального капіталу з метою забезпечення бажаних параметрів національної безпеки, політико-економічної конкурентоспроможності та соціальної злагоди у суспільстві.

Література:

1. Лібанова Е. М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів. *Демографія та соціальна економіка* : журнал. 2011. № 1(15). С. 24—38.
2. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация. *Общественные науки и современность* : журнал. 2003. № 2. С. 5–16.
3. Терон І. В. Ефективність і динаміка соціального капіталу на ринку праці сільських територій. *Інноваційна економіка* : журнал. 2016. № 1-2 [61]. С.146-151.
4. Терон І. В. Методична схема регіонального аналізу розвитку соціального капіталу. *Стратегія розвитку України* : науковий журнал. Серія: Економіка, соціологія, право. 2011. № 2. С.200-206.
5. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. моногр. Київ, 2014. 340 с.
6. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–120.
7. Fukuyama F. Social Capital and the Global Economy: A Redrawn Map of the World. *Foreign Affairs*. Sept. / Oct., 1995. Vol. 74, no 5. P. 89–103.
8. Putnam R.D. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. URL : http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_prosperous_community (дата звернення 25.09.2018).
9. Woolcock M., Narayan D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. Michael Woolcock, Debra Narayan // *The*

World Bank Research Observer. Aug., 2000. Vol. 15, no 2. P. 225–249.

References:

1. Libanova E. M. Modernizatsiia ekonomiky Ukrainy v konteksti sotsialnykh vyklykiv. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika : zhurnal. 2011. № 1(15). S.24—38.

2. Radaev V. V. Poniatye kapytala, formi kapytalov y ykh konvertatsiia. Obschestvennie nauky y sovremennost : zhurnal. 2003. № 2.S. 5–16.

3. Teron I. V. Efektyvnist i dynamika sotsialnoho kapitalu na rynku pratsi silskykh terytorii. Innovatsiina ekonomika : zhurnal. 2016.

№ 1-2 [61]. S.146 151.

4. Teron I. V. Metodychna skhema rehionalnoho analizu rozvytku sotsialnoho kapitalu. Stratehiia rozvytku Ukrainy : naukovyi zhurnal. Seriia: Ekonomika, sotsiologiia, pravo. 2011. № 2. S.200-206.

5. Tsinnisna skladova modernizatsiinykh protsesiv u suchasnomu sotsiumi Ukrainy : kol. monohr. Kyiv, 2014. 340 s.

6. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology. 1988. Vol. 94. P. 95–120.

7. Fukuyama F. Social Capital and the Global Economy: A Redrawn Map of the World. Foreign Affairs. Sept. / Oct., 1995. Vol. 74, no 5. P. 89–103.

8. Putnam R.D. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. URL : http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_prosperous_community (data zvernennia 25.09.2018).

9. Woolcock M., Narayan D. Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. Michael Woolcock, Deepa Narayan // The World Bank Research Observer. Aug., 2000. Vol. 15, no 2. P. 225–249.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2018 р.